

És un fet que la història —d'arreu del món i de totes les disciplines— ha anat oblidant molts personatges, potser perquè en el moment en què visqueren hi havia altres persones o idees més importants que acapararen tota l'atenció dels seus contemporanis i també de les generacions posteriors. En part és comprensible aquest oblit, justament des del punt de vista històric —la història és potser una de les ciències que més ens obliga a fer l'esforç de comprendre—, però és gratificant i just comprovar algun dia que s'inicia la tasca de reconèixer els mèrits a pensadors oblidats, sobretot quan en estudiar llur obra es descobreixen aspectes clau per al moment actual, idees pioneres que ens sorprenen perquè semblen haver robat per endavant les paraules de teories i branques del saber que en

aquella època encara no havien aparegut a l'escenari de la història. Així ocorregué amb Josep Calveras (1890-1964), jesuïta, autor d'una important obra lingüística i tema del llibre de Narcís Iglésias que comento en aquesta ressenya, a qui tocà viure en uns moments d'eufòria normativa en què la codificació fabriana del català monopolitzava el món de la llengua i la lingüística a casa nostra.

El punt de partida de Narcís Iglésias és la seva tesi doctoral *L'obra lingüística de Josep Calveras Santacana*, dirigida per Josep M. Nadal i defensada a la Universitat de Girona el setembre de 2001. En el seu llibre, i partint d'un estudi exhaustiu de l'obra de Calveras, la qual consta de publicacions de tota mena i de nombroses cartes i escrits personals, Iglésias exposa en què consisteix l'obra lingüística de Calveras i quines en són les idees centrals, alhora que ens informa sobre alguns aspectes de la seva vida importants per a l'evolució de les seves reflexions: una llarga convalescència del tifus a València, per exemple, faria que creés estretes vinculacions amb el valencianisme.

Penso que no serà desencertat, per tal de donar una idea global de la personalitat de Calveras com a lingüista, de presentar-lo com un important teòric de la llengua estàndard, de la qual ell en deia *llenguatge literari*, per tal com en aquell moment històric es considerava que la reconstrucció d'un llenguatge unificat havia d'ésser en gran part responsabilitat dels escriptors. Algun lector es deu preguntar com és que hom va ignorar un teòric d'un camp que, en l'època i en el país en què visqué, era tan important. Tanmateix, val a dir que els seus coneixements de la realitat dialectal dels diversos països de parla catalana el varen portar a una convicció un xic molesta en aquells temps: Calveras defensava que una llengua estàndard no havia de representar l'aniquilació de la variació. La seva reflexió sobre la llengua estàndard qüestionà sobretot la naturalesa de tota llengua estàndard, així com la necessitat d'un estàndard segons el model que s'estava desenvolupant en aquell moment. Calveras era molt sensible a tot allò que fos llengua popular i dialectal, i considerava que l'estàndard que s'estava imposant era excessivament monolític, artificial i centralista, i també massa depurat. Òbviament, partia d'uns pressupòsits sociolingüístics diferents dels de Fabra. Amb això es situà a l'avantguarda d'unes idees que més tard recolliria la sociolingüística.

L'obra més important de Calveras és *La reconstrucció del llenguatge literari català* (1925), a la qual Iglésias dedica una bona part del llibre, explicant amb detall les idees centrals i els processos que van donar lloc a aquesta obra (història editorial, evolució del projecte, etc.). Calveras defensa al llarg de les pàgines una definició del *llenguatge literari* segons la qual aquest hauria d'ésser entès com una continuació de la llengua viva. Al seu entendre, els dialectes havien de tenir accés a la llengua escrita: subratllà en tot moment la complexitat de la llengua i assenyalà l'error que representa voler simplificar-la amb excés. Iglésias remarca el gran mèrit que tenien aquestes idees en un moment d'"entusiasmes acrítics per la persona i obra de Fabra" (pàg. 89). Tanmateix, en una època en què no s'havien institucionalitzat gaires disciplines lingüístiques, Calveras es perdé sovint en una teoria excessivament nominalista i en formulacions teòriques innecessàries, escriu Iglésias. En aquest sentit també reaccionaren els crítics, els quals assenyalaren el caràcter excessivament teòric de l'obra: Cardó criticà el llibre dient que era "massa ideològic" (pàg. 96); Montoliu lamentà igualment que fos una obra tan teòrica. Montoliu coincidí amb Calveras en el fet de considerar que no s'havia de confondre una unitat ideal amb una uniformació imposada violentament.

Josep Calveras també s'ocupà de qüestions ortogràfiques. En els anys vint, en plena època de codificació fabriana, desenvolupà propostes per a millorar i simplificar l'ortografia catalana. Segons el seu parer, s'havia de modificar l'ortografia per tal que els diversos parlars catalans s'hi sentissin identificats. Opinava que cada dialecte havia de poder reproduir per escrit la seva pronúncia, tot i que era conscient dels problemes que comportaria un sistema així. Calveras s'emboicà tant en pensaments i arguments que més d'un cop arribà a postures contradictòries, escriu Iglésias (pàg. 133). D'altra banda, en totes les seves publicacions, emprà a grans trets l'ortografia de l'Institut d'Estudis Catalans. Calveras tractà també altres temes de lingüística catalana, com ara les preposicions, els pronoms, la depuració de la llengua, etc., alguns dels quals quedaren en mers projectes.

Unes quantes dècades més tard de l'època en què visqué Calveras, l'accés del català als mitjans de comunicació va plantejar de nou la definició de l'estàndard, per tal com el model vigent fins llavors era massa poc variat. D'aquesta manera, sorgí l'interès pel Calveras sociolingüista als anys vuitanta, gràcies a Aracil. Diversos crítics van remarcar llavors, seixanta anys després d'haver-se publicat *La reconstrucció del llenguatge literari català*, que Calveras era un avantguardista pel que fa a la teoria de l'estàndard, perquè concebé la llengua com un sistema viu que fixa la seva estructura segons la varietat funcional de l'ús.

Segons Narcís Iglésias, tota l'obra de Calveras vol ser un complement i alhora una revisió de la normativa fabriana: això vol dir que Calveras prengué com a punt de partida la codificació de Pompeu Fabra, a la qual ell construí alternatives. Aquesta interpretació difereix de l'anàlisi que en féu Aracil, qui considerà que l'obra de Calveras seguia una línia completament diferent de la que s'havia seguit als països de parla catalana.

El pròleg d'August Rafanell situa l'obra de Calveras i el llibre de Narcís Iglésias en un context més ampli tant geogràficament com històrica. Rafanell exposa reflexions sobre l'idealisme lingüístic i sobre les idees de Manuel de Montoliu, qui també, en aquella època, anà contra corrent. Josep M. Nadal escriu igualment unes paraules introductòries sobre les tensions que creà l'homogeneïtzació lingüística en diversos moments de la història i segons l'opinió de diferents personalitats.

L'anàlisi de Narcís Iglésias és crítica, constructiva i amena. El llibre és, en general, de molt bon llegir. El rerefons científic, és a dir, el fonament de teoria normativa implícita al llarg de l'obra, és indiscutiblement sòlid. També cal lloar l'estil en què està escrit el llibre: l'autor mostra en tot moment un profund domini de les possibilitats que ofereix la llengua escrita d'assaig —una qualitat de què no gaudeixen tots els lingüistes ni de lluny—. L'únic aspecte que potser es podria criticar en relació amb l'estil és potser l'abús, en alguns passatges, de les perífrasis antonomàstiques en substitució de noms propis: per no repetir tantes vegades el nom de Calveras, per exemple, Iglésias recorre sovint a paràfrasis sinonímiques del tipus: “el nostre lingüista” (pàg. 79), “el nostre jesuïta” (pàg. 79) o “el nostre jesuïta lingüista” (pàg. 218). D'acord amb aquest esquema, Mn. Alcover és “el canonge de Mallorca” (per exemple, pàgs. 80 i 231) i Fabra, “el gramàtic de Gràcia” (pàg. 216). Algunes pàgines queden un xic enfarfegades amb “canonges”, “jesuïtes” i “lingüistes”, tot i que sovint està clar de qui s'està parlant, de manera que no hauria calgut recórrer a aquesta solució, molt més cridanera i enfarfegadora que no pas repetir el nom, no posar res o fer ús dels possessius. Tanmateix, s'ha de reconèixer que això és una qüestió de gustos.

En relació amb l'edició del llibre cal criticar la inacabada correcció de l'obra: la lectura es veu destorbada contínuament per guionets que, de manera inexplicable, separen paraules al bell mig de la línia. És lamentable que moltes editorials catalanes i espanyoles no donin prou importància a la darrera repassada d'un llibre, a l'“acabat” d'una obra, quan n'és una part força important. Sobretot tenint en compte que la col·lecció ve patrocinada per la Universitat de Girona i l'Institut de Llengua i Cultura Catalanes hom espera un treball més acurat, també quant a l'edició pròpiament dita.

Voldria, encara, comentar un detall de l'obra de Calveras que hom troba tot llegint el llibre d'Iglésias: es tracta de la definició implícita del que avui en diríem una “llengua de cultura”. Segons Calveras, el llenguatge estàndard ha de capacitar una llengua per a expressar “el pensament del poble que [...] [la] fa servir” (pàg. 84). Em sembla que és una qüestió essencial que encara s'ha discutit poc en el món de la lingüística: ¿ha de poder expressar, una llengua, el saber de la humanitat per poder portar l'atribut “de cultura” o n'hi ha prou si pot expressar el saber del poble que la fa servir? No vull discutir aquí sobre aquest tema, per tal com Iglésias i Calveras són i han de ser les principals figures de la ressenya. Només vull remarcar que la definició de Calveras em sembla força interessant i suggestiva i que en el món de la lingüística hauríem de començar a relativitzar també la definició del que és una llengua de cultura.

Finalment, vull manifestar que em sembla molt sa i lloable el discurs crític sobre conceptes com ara el de “llengua estàndard”, un terme que ha perjudicat moltes cultures: segons el meu parer,

perquè és un concepte que, pels motius que sigui, suggereix —o sovint ha suggerit— un àmbit concretament delimitable, exemplar i no marcat, mentre que a les llengües naturals i vives difícilment en trobarem, d'àmbits així, i, si en trobàvem, només representarien una part molt petita de la gran riquesa d'elements que ofereix una llengua. Recordem només que en alemany s'arribà a l'extrem de perseguir durant una època mots tan expressius i idiosincràtics com ho són les partícules modals, titulades en aquell moment de “polls dins la pell de l'alemany” (cf. Schlieben-Lange, Brigitte (1990): «Normen des Sprechens, der Sprache und der Texte», dins Bahner, W. / Schildt, J. / Viehweger, D. (eds.): *Proceedings of the XIVth International Congress of Linguistics (Berlin/GDR, August 10-August 15, 1987)*, Berlín: Akademie-Verlag, vol. I: 122): es considerava que les partícules modals no havien de tenir cabuda en la llengua estàndard, concepte que en moltes èpoques i en molts països es va confondre amb la llengua formal escrita. Igualment, a les escoles argentines de començament del segle xx es vigilava que els infants no fessin servir les formes característiques del *voseo* ni tan sols a l'hora d'esbarjo: també es creia convenient que hom parlés segons les lleis que dictaminava la llengua més estandarditzada i formal. Fins i tot lingüistes com Menéndez Pidal van caure en l'error de recolzar aquestes campanyes (cf. Coseriu (1990): «El español de América y la unidad del idioma», dins *I Simposio de Filología Iberoamericana, Sevilla, 26 al 30 de marzo de 1990*, Madrid: Libros Pórtico: 47). En general, esgarrafa de veure la persecució sistemàtica de la llengua parlada que ha tingut lloc en el si de moltes cultures en nom de l'estandardització lingüística o de conceptes o idees semblants. I no cal que parlem de les persecucions —implícites o explícites— de formes considerades no-estàndard que hi ha hagut als països de parla catalana. Avui dia sabem que a molts racons del món, sortosament, les estandarditzacions a ultrança han fracassat. I quin plaer tan gran és poder fugir dels dogmatismes —i, sobretot, dels mites!